

Samu István ny. r. vezérőrnagy:

ŐRZŐK, VIGYÁZZATOK A HATÁRRA!

Gondolatok a Zrínyi Kiadó új kötetéről¹

Annak az embernek a szemével, eszével és lelkével olvastam ezt a könyvet, aki harminckilenc éve a határok biztonságának kérdésével foglalkozik, elméleti és gyakorlati szinten egyaránt. A kötet szerzői (harmincötven jegyzik a munkát) – a szerkesztőkkel közösen – arra vállalkoztak, hogy a kora középkortól napjainkig képet adjanak az olvasónak hazánk és az azt körülölelő térség határőrizeti történéseiről, az elmúlt 1700 évre visszatekintve. Az ez idáig páratlan kísérletnek az ad aktualitást, hogy a határok őrizete Európában újra központi témája lett nemcsak Magyarországnak, hanem sok más ország biztonságának is.

Az egyes írások szerzői magyar egyetemek oktatói és kutatói, múzeumok munkatársai, a belügy- és honvédelmi minisztérium, a rendőrség képviselői, a Határőrség elismert szakteknéi. Az a tény, hogy a könyv a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium közös mentorálásával jelent meg, és a téma felvezetését a két szakminiszter és a miniszterelnök belbiztonsági főtanácsadója jegyzik, mutatja a kihívás nagyságát: olyan időszakot élünk, amikor békeidőben a határbiztonság garantálása érdekében a honvédelem erőforrásait is be kell vonni.

A 912 oldalas, kemény fedeles – borítóján 10. századi gyepűkaput és mai határkerítést, a rendőrök és katonák közös szolgálatellátását ábrázoló – mű már külső megjelenésében is tekintélyt parancsoló. De ennél fontosabb a tartalom: tudományos kutatásokon alapuló következtetései, a közelmúltunk határbiztonságának garantálásában aktívan részt vevők visszaemlékezései, értékelései alkalmasak arra, hogy ne csak jobban értsük múltunkat, hanem arra is, hogy pontosabban tudjuk prognosztizálni a jövőt.

A már említett borító a határok őrizetének történelmi folytonosságát és a katonai rendészeti módszerek változásának, együttélésének kihívásokhoz igazodó szükségességét sugallja. A témában nem szakértő, de figyelmes olvasó a négy katona és az egy rendőr láttán felteheti a kérdést: katonai határőrizetre tértünk át? Nem, nem. Ez a pillanatfelvétel valószínűleg azt szemlélteti, hogy a rendőrség tehermentesítésére megteremtettük a katonák határőrizetbe való bevonásának jogi lehetőségét, de a parancsnoki, eljárási jogköröket továbbra is a rendőr gyakorolja.

A könyv témái: a határvédelem mint alapvetően katonai tevékenység, a határőrizet, ami napjainkban döntően rendészeti tevékenység és a határvadászok alkalmazása, akik az elmúlt közel 80 évben katonai és rendészeti erőként is szerepet kaptak határaink védelmében és őrizetében. A határvadászok alcímben való szerepeltetését alátámasztja az a tény is, hogy az elmúlt 20 évben ez a kettős rendeltetésű (rendészeti és katonai) szervezet sikeresen oldotta meg a délszláv válságból adódó feladatait, az uniós és schengeni csatlakozást. Most, közel tíz év után tisztán rendészeti erőként visszatérnek a „hadrendbe” a jelentős határbiztonsági kockázatot hordozó törvénytelen, tömeges és agresszív migráció megfékezése érdekében.

¹ Pósnán László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János (szerk.): *Őrzők, vigyázzatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017.

A mű két részből áll. Az első rész a középkor és kora újkor határvédelmét, határőrizetét tárgyalja az egyetemes és a magyar történelem tükrében.

A Római Birodalom, Bizánc, a Német-római Birodalom, a francia monarchia, Poroszország, az Orosz Birodalom különböző korokban alkalmazott határvédelmi stratégiájának és gyakorlatának feldolgozásával lehetőséget teremt az olvasó számára, hogy összehasonlíthassa velük a születő és megerősödő, majd meggyengült magyar állam határokkal kapcsolatos intézkedéseit. Választ kapunk arra, hogy mennyire tudtunk lépést tartani egy-egy adott korban a határterületeket, a későbbi államhatárt ért kihívásokkal.

A második rész a 18. századtól napjainkig tekinti át Magyarországon a katonai és rendészeti jellegű határőrizet sajátosságait, kiemelve a határvadászok példáját. A székely határőr ezredek, a katonai határőrvidék még a kor tipikus katonai határőrizeti modelljének példái. Ugyanakkor a dualizmus korában szétvált a határőrizet a határvédelemtől, és a rendvédelmi modell része lett. A miértekre és a hogyanokra részletes válaszokat kapunk ebben a fejezetben.

A dualizmus kori aránylag stabil határok a Monarchia felbomlása után gyökeresen megváltoztak, és a második világháború végéig folyton mozgásban voltak. A katonai erővel biztosított és döntően háborús körülmények között változó határok sajátos határőrizeti és határvédelmi rendszert követeltek meg.

Megtudhatjuk, hogy a trianoni békediktátum káros hatásainak enyhítésében milyen szerepe volt a Magyar Királyi Vámőrségnek és a későbbi Magyar Királyi Határőrségnek, valamint miért és hogyan alakult át a határőrség a honvédség határvadász csapatnévévé.

A második világháborút megelőző területgyarapítások, majd maga a háború rövid időn belül változó, „mozgó” határokat hozott létre, amelyek kialakításában és védelmében jelentős szerepet játszottak a határvadász-alakulatok.

A II. részen belül az 1945-öt napjainkig követő időszak történései kapták a legnagyobb terjedelmet. A szerzők bemutatják, hogy a háborús zűrzavarból hogyan születik meg a határőrség, és nemcsak a politikai kulisszatitkokba, hanem a határt közvetlenül, naponta őrzők mindennapjaiba is bepillantást engednek.

Az olvasó bizonyára hallott a határra telepített aknazárról, elektromos jelzőrendszerrel (vasfűgőnyről), a határőrség tevékenységéről a rendszerváltás, majd az uniós és schengeni csatlakozás idején. Itt most tömör, a lényegere koncentrálnó, rendszerezett információt kaphat a közelmúltunk határőrizetének fejlődéséről. Ritkaságszámba menő, hiánypótló írásokból megismerheti a határőrség felderítőtevékenységét és a szervezetnél folyó elhárító munkát. Napjainkról szól a Magyar Honvédség határőrizeti feladatokba való bevonásának és a határvadász szervezetek rendőrségen belüli újbóli felállításának ismertetése.

Nagyon kifejező és találó cím alatt – „Másnak is van Trianonja” – foglalja össze a kötet a jelenlegi válsággóccok határkérdéseinek sajátosságait.

Kinek szól ez a könyv? – tehetjük fel a kérdést. Azoknak, akik: külön utánjárás nélkül szeretnék egyben áttekinteni több mint ezer év – hazánk lakosságát és az ország környezetét befolyásoló – határbiztonsági változásait és a rájuk adott válaszokat; tudományosan megalapozott szakmai értékítéletet várnak a témában; csak egyes korszak vagy esemény iránt érdeklődnek, de azt teljes logikai összefüggésében szeretnék látni; a magyar határbiztonság jövőjét tervezik; hivatásszerűen őrzik a magyar határokat; egyszerűen csak kedvelik a történelmet.

Mit mondhat e kötet a ma emberének? Alkalmazhatók-e az elmúlt évszázadok tapasztalatai a mai viszonyok között? Bennem a könyv az alábbi gondolatokat ébresztette (amelyek igazolását vagy elvetését a kedves olvasó az egyes tanulmányokban megtalálja).

Hol a határ? Az emberiség legvéresebb összetűzéseinek okozója legtöbbször az, hogy valaki kétségbe vonja, hol húzódik a gyűjtögetés, a vadászterület, a szálláshely, a legelők, a birtokok, a tengeri területek, a légtér, a vallások, kultúrák, geológiai képződmények, az állam határa. Ebből a szempontból az emberiség története a határok története. A történelmi tapasztalatok alapján a határ ott van, ahol kijelölöd és meg tudod védeni. A terepen ez sokszor természetes akadályok, mesterséges építmények mentén húzódó sáv, egyezségekkel megállapított, koordinátákkal és jelekkel jelölt vonal.

Napjaink kijelöletlen, el nem ismert határai – többek között Európában, hazánk közelében is – jelentős veszélyforrások. Ilyenek Ukrajna, Koszovó, Moldova jelentős határszakaszai. Ezen esetekben a nemzetközi jog alapján garantált határok nem esnek egybe a reálisan kontrollálható határokkal. Bosznia-Hercegovina belső etnikai határai, a katalán önállósodási törekvések új államhatárok kialakulásának nem kis kockázatát hordozzák magukban. Tehát több európai állam határai „mozognak”, ami veszélyesen destabilizálhatja az európai nemzetközi kapcsolatokat.

Lehet-e gyepűvel, sánccal, fallal, kerítéssel megvédeni az államhatárt?

Nem, önmagában az építménnyel nem lehet! A biztonságos őrizethez, védelemhez megfelelő számú és mobil erő szükséges, amely nem vonalat véd, hanem mélységben tagolt tevékenységgel látja el feladatát, megfelelő felderítőképességgel bír, folyamatos minden oldalú ellátása biztosított, szövetségesi támogatásra számíthat. Engem lenyűgözött, ahogy évszázadokkal ezelőtt ezt a ma korszerűnek elismert módszert pontosan ugyanígy alkalmazták a határok biztonságának garantálása érdekében.

Katonai vagy rendészeti feladat a határok biztosítása? A történelem arra tanít, hogy csak egytípusú (katonai vagy rendészeti) feladatként kezelni ezt a kérdést nem szabad. A határokon a helyzet egy-két évtizeden belül is gyökeresen változhat, és a nyugalmat nagyon gyorsan felválthatja tömeges, irreguláris migráció, vagy akár katonai fenyegetettség is. Ez a fenyegetettség közel sem biztos, hogy minden határviszonylatra kiterjed, de arányosan reagálni mindenképpen azonnal szükséges. A fő probléma az, hogy ebben a pillanatban van-e megfelelő jogi szabályozása a katonai és rendészeti erő közös alkalmazásának, van-e megfelelő létszámmal, felszereltséggel és felkészítettséggel rendelkező erő. Egy határőrizeti „rendszerátállítás” több év és nagyon sok pénz. Célszerűbbnek tűnik a kettős képesség folyamatos fenntartása a határok biztonsága érdekében, a honvédelmi és rendészeti szervek együttműködésének keretében.

Kiket kell bevonni a határbiztonság garantálásába? A könyv fókuszában a hadseregek és határőrségek állnak, de ez nem azt jelenti, hogy ne esne szó más szervezetekről, amelyek szerepe a határbiztonságban nem elhanyagolható. Ilyenek a vámőrség, a határ-egészségügyi szolgálatok (karanténok), a csendőrség, a rendőrség, az erdészeti szervezetek, a migráció kezelésével foglalkozó szervek, a hírszerző szolgálatok. A határbiztonság garantálása szempontjából minden korban kiemelt figyelmet szenteltek a határterületi lakosság határbiztosításba való bevonásának, és a más országokkal való szövetségnek a határok biztosítása érdekében. Ma ezt a megközelítést integrált határigazgatásként nevesítik.

Újdonság-e Magyarország számára a külső és belső határok fogalma?

Sokan gondolhatják úgy, hogy a vám- és határellenőrzéstől mentes belső határok és ennek érdekében a szigorúan őrzött külső határok az Európai Unió találmánya. A könyv részletesen bemutatja, hogy a dualizmus kori Magyarország már több mint száz évvel ezelőtt alkalmazta a külső-belső határok rendszerét, annak összes előnyével és nehézségével együtt. Ma is ugyanazokra a kérdésekre keressük a választ: A határőrizet mennyiben tekinthető közösségi és mennyiben nemzeti ügynek? Katonai vagy rendészeti tevékenység a határőrizet?

Ki, milyen mértékben viseli a költségeket? Érdekes történelmi párhuzamok felfedezésére ad alkalmat az Osztrák–Magyar Monarchia határőrizetének tanulmányozása.

Mi a legnagyobb értéke ennek a kötetnek? Szerintem az, hogy politikai preconcepciók nélkül mutatja be különböző korok határvédelmi, határőrizeti rendszereit, és ezáltal az évszázadok alatt felhalmozott tapasztalatokat felhasználhatóvá teszi a mai kihívások kezeléséhez.

Lehetőséget teremt arra, hogy mindössze egy könyvet elolvasva több mint ezeréves fejlődési folyamatában láthassuk a határőrizetben ma is ható törvényszerűségeket és elveket. Saját magunk is értékítéletet mondhatunk egy-egy kor határőrizetéről, ha olvasás közben figyelmet fordítunk néhány elv érvényesülésére vagy azok hiányára.

Javaslom, keressék a választ a következő kérdésekre: A mindenkori határhelyzet és az erő-eszköz alkalmazás mennyire volt összhangban?

Hogyan érvényesült az erő-eszköz összpontosítás, az időbeni és térbeni folyamatosság? Mennyire volt a határőrizeti szervezet és tevékenység mély felépítésű? Miként alkalmazták az aktivitás, a meglepés, a manőverezés és az együttműködés elvét? Milyen volt az állomány felkészítettsége és a határőrizeti rendszer pénzügyi, logisztikai biztosítása? Milyen specifikus elvek figyelembevételével szervezték a konkrét kor határőrizetét?

Aki pedig mindenfajta elemzés nélkül csak élvezni akarja ezt a történelmi időutazást az európai és magyar határokon, tegye azt. Nem fog csalódní.

Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig. Szerkesztette: Pósan László, Veszprémy László, Boda József, Isaszegi János. Zrínyi Kiadó, 2017.